

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.06.2002, sp. zn. 29 Odo 364/2001, ECLI:CZ:NS:2002:29.ODO.364.2001.1

Číslo: 42/2003

Právní věta:

I. Po prohlášení konkursu na majetek povinného již dlužník povinného nesmí vyplatit oprávněnému jinou peněžitou pohledávku přikázanou oprávněnému ve smyslu ustanovení § 312 a násl. o. s. ř.; to platí bez zřetele k tomu, zda dlužník povinného obdržel vyrozumění soudu výkonu rozhodnutí o tom, že usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí přikázáním jiné peněžité pohledávky nabylo právní moci.

II. Plnění, které dlužník povinného poskytl oprávněnému na základě pravomocně nařízeného výkonu rozhodnutí v době po prohlášení konkursu na majetek povinného, je plněním bez právního důvodu (§ 451 obč. zák.), k jehož vymožení od oprávněného je aktivně věcně legitimován dlužník povinného, nikoli povinný nebo správce konkursní podstaty povinného. Takovým plněním dlužníkův dluh vůči povinnému (úpadci) nezaniká.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.06.2002

Spisová značka: 29 Odo 364/2001

Číslo rozhodnutí: 42

Číslo sešitu: 5

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Konkurs

Předpisy: § 14 odst. 1 písm. e) předpisu č. 328/1991Sb.

§ 312 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 313 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 314 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 451 odst. 1 písm. e) předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d Praha - východ rozsudkem ze dne 26. 1. 2000 uložil žalovanému zaplatit žalobci (správci konkursní podstaty úpadce Zemědělského družstva M. v likvidaci) do tří dnů od právní moci rozhodnutí částku 350 000 Kč s dvacetiprocentním úrokem z prodlení za dobu od 10. 11. 1998 do zaplacení. Soud prvního stupně dospěl po provedeném dokazování k závěru, že žalovaný se na úkor úpadce bezdůvodně obohatil tím, že dne 3. 9. 1997 přijal od úpadcovy dlužnice - společnosti SŽ, s. r. o. (dále též jen „společnost s ručením omezeným“), na úhradu své pohledávky za úpadcem částku

350 000 Kč, přesto, že již dne 10. 7. 1997 byl na majetek družstva prohlášen konkurs. Šlo o plnění přijaté na základě usnesení ze dne 23. 5. 1997, jímž Okresní soud v Kolíně nařídil výkon rozhodnutí k uspokojení pohledávky oprávněného (žalovaného) příkázáním pohledávky povinného (úpadce) za společností s ručením omezeným, a které nabylo právní moci 18. 6. 1997. Soud prvního stupně – cituje ustanovení § 14 odst. 1 písm. a) a e) zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ZKV“) – poukázal na to, že k vlastnímu výkonu rozhodnutí došlo až po prohlášení konkursu na majetek povinného, ačkoliv v té době již výkon rozhodnutí postihující úpadcův majetek nebylo možné realizovat. Žalovaný tak ve smyslu ustanovení § 451 odst. 2 obč. zák. získal majetkový prospěch plněním bez právního důvodu.

K odvolání žalovaného Krajský soud v Praze rozsudkem ze dne 18. 1. 2001 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl. Odvolací soud odkázal na ustanovení § 14 odst. 1 písm. e) ZKV, § 312 odst. 1 a § 312 o. s. ř., přičemž se neztotožnil s názorem žalovaného, že zákazem výplaty pohledávky povinnému v usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí je výkon rozhodnutí dle § 312 o. s. ř. proveden. Účelem výkonu rozhodnutí je uspokojení pohledávky oprávněného a tento účel nenaplnuje zákaz výplaty pohledávky povinnému, nýbrž až výplata plnění oprávněnému (jak to mimo jiné plyne z ustanovení § 314 odst. 1 o. s. ř.). Pro posouzení věci proto není rozhodné, že společnosti s ručením omezeným bylo zakázáno vyplatit úpadci jeho pohledávku ještě před prohlášením konkursu. Výplatě provedené až po prohlášení konkursu i podle odvolacího soudu bránilo ustanovení § 14 odst. 1 písm. e) ZKV a ta podle jeho názoru neměla účinky uvedené v ustanovení § 314 odst. 2 o. s. ř., neboť šlo o neplatný právní úkon ve smyslu ustanovení § 39 obč. zák. Úpadce tedy má – uzavřel odvolací soud – i nadále proti společnosti s ručením omezeným splatnou pohledávku. Žalobce jako správce konkursní podstaty je ve smyslu ustanovení § 27 odst. 4 ZKV aktivně legitimován k vymáhání dluhů od dlužníků úpadce, tedy v konkrétním případě od společnosti SŽ, s. r. o., ve vztahu k žalovanému mu však aktivní legitimace nesvědčí, neboť přijetím plnění při výkonu rozhodnutí se žalovaný dlužníkem úpadce nestal.

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce včas dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř. ve znění účinném od 1. 1. 2001, s tím, že je dán dovolací důvod dle § 241a odst. 2 písm. a) o. s. ř. (jehož prostřednictvím lze odvolacímu soudu vytýkat, že řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci). Konkrétně dovolatel poukazuje na to, že rozsudkem odvolacího soudu mu nebylo umožněno dodržet zákon o konkursu a vyrovnání a získat do konkursní podstaty prostředky, které tam patří. To, že žalovaný získal prostředky patřící do konkursní podstaty na základě neplatného právního úkonu, uznaly oba soudy nižších stupňů. Touto neoprávněnou výplatou došlo ke krácení všech ostatních věřitelů. Společnost s ručením omezeným dobrovolně nepřistoupila na to, aby od žalovaného žádala vyplacenou částku zpět a vložila ji do konkursní podstaty. I když z rozsudku vyplývá, že žalovaný se neoprávněně obohatil, tento není pro společnost s ručením omezeným závazný (není stranou sporu). Dovolatel nemůže tuto společnost žádným právním prostředkem donutit, aby závazek vůči úpadci, který neoprávněně vyplatila žalovanému, vymohla od žalovaného zpět. Proto tuto částku požadoval přímo po jejím držiteli (po žalovaném). Dovolatel s ohledem na uvedené navrhl, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení. Žalovaný ve vyjádření navrhl dovolání jako zjevně nedůvodné odmítnout, jelikož není dovolatelovým dlužníkem, ale naopak věřitelem, a žalovaná částka mu byla přisouzena pravomocným rozhodnutím ještě před prohlášením konkursu, s tím, že před prohlášením konkursu byl rovněž zahájen výkon rozhodnutí. Argument, že se neoprávněně obohatil, tedy nemůže obstát a není pravdou, že výplatou prostředků k jeho rukám došlo k poškození dalších věřitelů.

Podle bodu 17., hlavy první, části dvanácté, zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nebo vydaným

po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů se projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (to jest podle občanského soudního řádu ve znění účinném před 1. 1. 2001). O takový případ jde - v intencích bodu 15., hlavy první, části dvanácté, zákona č. 30/2000 Sb. - i v této věci.

Dovolání je tedy přípustné dle ustanovení § 238 odst. 1 písm. a) o. s. ř.

Nejvyšší soud dovolání zamítl.

Z odůvodnění:

Dovolatelem uplatněnému dovolacímu důvodu pro dobu do 31. 12. 2000 odpovídá ustanovení § 241 odst. 3 písm. b) o. s. ř. Dovoláním však nejsou namítány žádné vady řízení; po obsahové stránce jsou v něm obsažené argumenty ve skutečnosti kritikou právního posouzení věci odvolacím soudem, čemuž odpovídá dovolací důvod uvedený v ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř.

Vady řízení, k nimž dovolací soud přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), se nepodávají ani z obsahu spisu, Nejvyšší soud se tedy v hranicích právních otázek formulovaných dovoláním zabýval správností právního posouzení věci odvolacím soudem co do nedostatku žalobcovy aktivní věcné legitimace ve sporu.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, nebyl dovoláním zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází. Pro právní posouzení věci jsou rozhodné skutkové závěry, podle kterých:

1) Usnesením ze dne 23. 5. 1997 Okresní soud v Kolíně nařídil podle vykonatelného rozsudku téhož soudu ze dne 10. 6. 1996 k vymožení pohledávky oprávněného (žalovaného) ve výši 633 770 Kč s osmnáctiprocentním úrokem z prodlení od 21. 9. 1996 do zaplacení a nákladů výkonu rozhodnutí ve výši 6880 Kč výkon rozhodnutí přikázáním pohledávky povinného (družstva) na nájemném za společností s ručením omezeným. Usnesení nabylo právní moci 18. 6. 1997.

2) Usnesením ze dne 10. 7. 1997 Krajský obchodní soud v Praze prohlásil konkurs na majetek povinného (družstva) a správcem konkursní podstaty úpadce ustavil Ing. P. R.; účinky prohlášení konkursu nastaly téhož dne.

3) Společnost s ručením omezeným (dlužník povinného) dne 3. 9. 1997 uhradila na základě nařízeného výkonu rozhodnutí žalovanému (oprávněnému) částku 350 000 Kč.

Podle ustanovení § 312 o. s. ř. výkon rozhodnutí přikázáním jiné peněžité pohledávky než pohledávky z účtu peněžního ústavu se provede zákazem výplaty pohledávky povinnému (odstavec 1). Takto se postupuje i v případě, že pohledávka povinného se stane splatnou teprve v budoucnu, jakož i v případě, že povinnému budou dílčí pohledávky z téhož právního důvodu v budoucnu postupně vznikat (odstavec 2). Výkon rozhodnutí postihuje pohledávku povinného jen do výše pohledávky oprávněného, pro kterou byl nařízen, a jejího příslušenství (odstavec 3).

Ustanovení § 313 o. s. ř. pak určuje, že v nařízení výkonu rozhodnutí zakáže soud povinnému, aby se svou pohledávkou jakkoli nakládal. Dlužníkovi povinného zakáže soud, aby po tom, kdy mu bylo doručeno nařízení výkonu rozhodnutí, povinnému jeho pohledávku vyplatil (odstavec 1). Nařízení výkonu rozhodnutí doručí soud oprávněnému, povinnému a dlužníkovi povinného; dlužníkovi

povinného je doručí do vlastních rukou (odstavec 2). Povinný ztrácí právo na vyplacení pohledávky dnem, kdy bylo dlužníkovi povinného doručeno nařízení výkonu rozhodnutí (odstavec 3).

Z ustanovení § 314 o. s. ř. se pak podává, že jakmile nabude nařízení výkonu rozhodnutí právní moci, vyrozumí o tom soud dlužníka povinného. Dlužník povinného vyplatí pohledávku, jestliže je již splatná, oprávněnému; není-li pohledávka povinného dosud splatná, vyplatí ji oprávněnému, jakmile se stane splatnou (odstavec 1). Výplatou oprávněnému se zproští dlužník povinného své povinnosti vůči povinnému (odstavec 2).

S přihlédnutím k době prohlášení konkursu na majetek družstva a době, kdy žalobce obdržel vymáhanou částku od společnosti s ručením omezeným, je pro další úvahy Nejvyššího soudu rozhodný především výklad zákona o konkursu a vyrovnání, ve znění zákonů č. 122/1993 Sb., č. 42/1994 Sb., č. 74/1994 Sb., č. 117/1994 Sb., č. 156/1994 Sb., č. 224/1994 Sb., č. 84/1995 Sb. a č. 94/1996 Sb.

Podle ustanovení § 14 odst. 1 písm. e) ZKV má prohlášení konkursu i ten účinek, že ode dne prohlášení konkursu nelze provést výkon rozhodnutí (exekuci) postihující majetek patřící do podstaty a k tomuto majetku nelze ani nabýt právo na oddělené uspokojení (§ 28).

Ustanovení § 312 odst. 1 o. s. ř. sice stanoví, že výkon rozhodnutí příkázáním jiné peněžitě pohledávky než pohledávky z účtu peněžního ústavu se provede zákazem výplaty pohledávky povinnému, nicméně provedení výkonu rozhodnutí je ukončeno teprve výplatou pohledávky oprávněnému namísto povinnému (§ 314 o. s. ř.).

Dle ustanovení § 451 obč. zák., kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat (odstavec 1). Bezdůvodným obohacením je majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů (odstavec 2).

Nejvyšší soud již ve stanovisku svého občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 17. 6. 1998, uveřejněném pod číslem 52/1998 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek (dále též jen „stanovisko“) vysvětlil, že z ustanovení § 14 odst. 1 písm. e) ZKV plyne požadavek, aby se (exekuční) soud (a osoby, které ve vykonávacím řízení poskytují soudu nezbytnou součinnost) po prohlášení konkursu na majetek povinného (po dobu trvání konkursu) zdržel všech úkonů, jimiž má být výkon rozhodnutí bezprostředně realizován, včetně toho, že při výkonu rozhodnutí příkázáním jiných peněžitých pohledávek nesmí po prohlášení konkursu na majetek povinného (obdobně jako tomu je při výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u banky) dát dlužníku povinného pokyn k vyplacení pohledávky povinného oprávněnému – tedy (ve shodě s ustanovením § 314 odst. 1 o. s. ř.) vyrozumět dlužníka povinného o tom, že usnesení o nařízení výkonu nabylo právní moci (srov. bod XXVI. stanoviska, str. 194 /370/). Tamtéž také uvedl, že zákaz provést výkon rozhodnutí postihující majetek patřící do podstaty směřuje nejen proti soudu samotnému, nýbrž i proti těm osobám, které jsou na základě usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí exekuci povinny provést (zde dlužník povinného), a že možný nesoulad mezi pokyny (příkazy, zákazy), které těmto osobám plynou z rozhodnutí soudu při exekuci na majetek úpadce, a účinky, jež nastaly prohlášením konkursu, musí být vždy řešen ve prospěch konkursní podstaty (srov. bod XVII. stanoviska, str. 196 /374/). Jinak řečeno, byl-li konkurs na majetek povinného prohlášen 10. 7. 1997, pak dlužník povinného již dne 3. 9. 1997 nebyl povinen ani oprávněn vyplatit pohledávku povinného oprávněnému (srov. též např. Winterová, A. a kol. in: Občanský soudní řád a předpisy souvisící. 10. vydání. Linde Praha a. s. 2001, str. 575). Jestliže k úhradě přesto došlo, plnil dlužník povinného oprávněnému bez právního důvodu (§ 451 odst. 2 obč. zák.). Potud se vyslovené závěry shodují se závěry soudů nižších stupňů. Zbývá se vyjádřit k tomu, zda odvolací soud z těchto východisek odvodil správné závěry v otázce aktivní věcné legitimace žalobce. Ustanovení § 27 odst. 4, věty první, části věty před středníkem, ZKV určuje, že peněžitě

pohledávky, které má úpadce za svými dlužníky nebo osobami, které zajišťují tuto pohledávku, je správce povinen uplatnit a vymáhat ve prospěch podstaty.

Povinnost společnosti s ručením omezeným plnit žalovanému závazek, jež měla u družstva, založil výkon rozhodnutí vedený žalovaným (oprávněným) vůči družstvu (povinnému). Jestliže prohlášení konkursu na majetek povinného bránilo provedení (dokončení) výkonu rozhodnutí, pak od toho dne (od 10. 7. 1997) odpadla i povinnost společnosti s ručením omezeným plnit žalovanému. Uhradila - li společnost s ručením omezeným přesto po dni prohlášení konkursu dotčenou částku žalovanému, pak již plnila bez právního důvodu (pokračovat ve výkonu rozhodnutí nebylo možné a jiného důvodu zde nebylo). Plnění žalovanému proto ke dni 3. 9. 1997 již nemohlo vyvolat účinky uvedené v ustanovení § 314 odst. 2 o. s. ř. a povinný má právo vymáhat dluh v dotčeném rozsahu nadále na svém dlužníku. Odtud mimo jiné plyne, že správnost napadeného rozhodnutí nelze zpochybnit tvrzením dovolatele, že nemůže donutit společnost s ručením omezeným, aby závazek vůči úpadci, který neoprávněně vyplatila žalovanému, vymohla od žalovaného zpět. Podstatné je, že dovolatel - jak uvádí i odvolací soud - měl právo domáhat se zaplacení uvedené částky přímo proti společnosti s ručením omezeným (bez zřetele k tomu, zda jde o společnost solventní a zda je tedy pohledávka dobytá).

Odhlédnuto od situace ovlivněné výkonem rozhodnutí a konkursem obecně platí, že dluh zanikne splněním (srov. § 559 odst. 1 obč. zák.), jen plní-li dlužník věřiteli, případně osobě oprávněné přijmout plnění namísto věřitele (srov. § 562 obč. zák.). Plnil-li dlužník peněžitý dluh někomu jinému než svému věřiteli, pak osoba, jíž takto plnil, získala bezdůvodné obohacení (plněním bez právního důvodu) na úkor dlužníka a nikoli na úkor jeho věřitele. Poměry dlužníkova věřitele se tímto plněním nikterak nezměnily, jelikož jeho pohledávka vůči dlužníku trvá v nezměněném rozsahu (dluh nebyl včas a řádně splněn - srov. § 559 odst. 2 obch. zák.).

Žalovaný se proto tím, že přijal peněžitě plnění od společnosti s ručením omezeným poté, co byl prohlášen konkurs na majetek povinného (tedy v době, kdy tato společnost již nebyla oprávněna uhradit svůj závazek vůči povinnému jinak než do konkursní podstaty povinného), bezdůvodně obohatil na úkor společnosti s ručením omezeným a nikoli na úkor úpadce. Aktivně věcně legitimován k vymožení takto získaného bezdůvodného obohacení od žalovaného je proto ten, kdo plnil (společnost s ručením omezeným), a nikoli dovolatel. Dovolatel je oproti tomu osobou aktivně věcně legitimovanou k uplatnění pohledávky na nájemném (jež plněním vůči žalovanému - oprávněnému nezanikla) proti společnosti s ručením omezeným (srov. ustanovení § 27 odst. 4, věty první, části věty před středníkem, ZKV).

Lze tudíž uzavřít, že právní posouzení věci odvolacím soudem se dovolateli prostřednictvím uplatněného dovolacího důvodu zpochybnit nepodařilo. Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.) dovolání zamítl (§ 243b odst. 1 a 5 o. s. ř.).